

نگاهی به طرح توانمندسازی کودکان در وضعیت دشوار خانه کودک شوش وابسته به انجمن حمایت از حقوق کودکان

جاوید سبحانی*

چکیده

در این نوشتار ابتدا دیدگاه‌های تاریخی درباره مفهوم کودک، دوران کودکی و جایگاه اجتماعی کودکان و تغییرات اجتماعی و فرهنگی به وجود آمده در این زمینه مطرح می‌شود و سپس به زمینه‌های پیدایش حقوق کودک و چگونگی پیوستن ایران به کنوانسیون جهانی حقوق کودک پرداخته می‌شود. در بخش دیگر با نگاهی گذرا به تغییرات اجتماعی اخیر ایران زمینه‌های پیدایش و گسترش آسیبها و مسائل اجتماعی کودکان و روشهای مقابله با آنها در چارچوب جنبش‌های اجتماعی بیان می‌گردد و پس از آن طرح توانمندسازی کودکان در وضعیت دشوار خانه کودک شوش وابسته به انجمن حمایت از حقوق کودکان به عنوان یک NGO معرفی و تجزیه و تحلیل می‌شود. در این طرح سعی شده است تا حد امکان الگوها و ملزومات طرح‌های توانمندسازی اجتماعی محور مد نظر قرار گیرد. در بررسی تفصیلی این طرح، اهداف و ضرورت‌های طرح خانه کودک، مفاهیم اساسی همچون توانمندسازی، کودکان در وضعیت دشوار، ویژگیها، شرایط و نیازمندی‌های گروه هدف طرح، برنامه‌های این طرح در چندین بخش به همراه ساختار سازمانی، کمیته‌ها و کارگروه‌های فعال در رابطه با این برنامه‌ها به تفصیل شرح داده شده و به اهم دستاوردها و نتایج طرح و عملکردهای خانه کودک اشاره شده است. در پایان نیز به مهمترین مسائل و مشکلات طرح و خانه کودک شوش در دو بخش شامل مسائل و مشکلات محیطی و برون‌سازمانی و مسائل و مشکلات درون‌سازمانی پرداخته می‌شود و اهداف و برنامه‌های آتی طرح و خانه کودک شوش بیان می‌گردد.

* کارشناس ارشد جامعه‌شناسی و عضو کمیته تحقیق و توسعه خانه کودک شوش

مقدمه

پرداختن به مسائل و نیازمندی‌ها و مطرح کردن حقوق کودکان به عنوان یک گروه اجتماعی خاص و متمایز از بزرگسالان پدیده‌ای نسبتاً جدید است. اساساً مفهوم «کودک» و «دوران کودکی» یک برساخته اجتماعی^۱ است که طی فرایند تعامل اجتماعی و بازیگری کنشگران مختلف و به تبع آن تحت تأثیر اشکال مختلف اجماع و مناسبات قدرت تعریف و برساخته می‌شود.

مؤلفه‌هایی مانند سنت‌ها، جنسیت، مذهب، طبقه، قانون، علم و... در عمل در فرایند برساختن مفهوم کودکی، ویژگیها، حقوق و تکالیف و مسائل و نیازمندی‌های کودک مؤثر است. تعاریف و دیدگاه‌های جوامع و گروه‌های اجتماعی مختلف در باب کودک و دوران کودکی در طول تاریخ دچار دگرگونی‌های اساسی شده است. مطالعات آریه^۲ نشان می‌دهد جوامع در ابتدا هیچ تمایزی بین کودکان و بزرگسالان قائل نمی‌شدند و در واقع کودکان مینیاتوری از بزرگسالان تلقی شده و مشابه با بزرگسالان با آنها برخورد می‌شد. در بسیاری از قبایل و جوامع تحت عنوان «مناسک‌گذار» به بزرگسالی، تمرینات بسیار سخت و مشقت‌باری بر کودکان و نوجوانان تحمیل می‌شد. گذار از فتودالیت و وقوع انقلاب صنعتی در قرن نوزدهم، تغییراتی اساسی در دیدگاه‌های مربوط به کودک و جایگاه و تکالیف آن در جامعه به وجود آورد. ورود زنان و کودکان از عرصه خصوصی (خانواده)، به عرصه عمومی (بازار کار) بنا به ضرورت‌های فرایند صنعتی شدن و سرمایه‌داری و تغییرات اساسی در ساختار و مناسبات خانوادگی، فرایند استثمار بی‌رحمانه کودکان را شدت بخشید. در این دوران دیدگاه‌های رمانتیک درباره کودکان در عرصه ادراکات عامیانه و ادبیات و هنر محمل مناسبی برای نقد رمانتیسیستی مدرنیته و پیامدهای ناگوار آن به وجود آورد. در این دیدگاه، کودکان مظهر پاکی طبیعی در مقابل دنیای ارزش‌زدایی شده و قداست‌زدایی شده مدرن و دنیای سرشار از مناسبات سودانگاران و ابزاری بزرگسالان و ابزار ناخرسندی اخلاقی و زیبایی‌شناسانه از پیامدهای ناگوار مدرنیته تلقی می‌شدند. تغییرات دنیای صنعتی ضرورت جدا کردن کودکان از خانواده و آموزش و تربیت آنها در نهادهای تربیتی مدرن و ضرورت آموزش همگانی را برای تداوم اصلاحات اجتماعی فراهم آورد.

1. social construction

۲. مورخ انگلیسی

نیمه دوم قرن نوزدهم و نیمه اول قرن بیستم با تداوم توسعه سرمایه‌داری نامتوازن و نابرابر و پیدایش استعمار و جنگهای هولناک اول و دوم جهانی و آوارگی و مهاجرت‌های گسترده در مقیاس جهانی و جهانی‌شدن فرایند استثمار و بهره‌کشی به وخامت اوضاع کودکان و نوجوانان بویژه در جوامع فقیر و در حال توسعه منجر شد.

در این قرن افزایش بی‌سابقه جمعیت کودکان و نوجوانان بویژه در کشورهای جهان سوم و در حال توسعه، موجب پیدایش دیدگاه‌ها و علوم جدیدی همچون علوم اجتماعی، روان‌شناسی و علوم تربیتی در تغییر نگرش‌های عمومی درباره کودکان و نوجوانان شد. در دیدگاه‌های جدید کودکان و نوجوانان «سرمایه انسانی» جوامع محسوب شده که می‌بایست در مقابل مناسبات آزردهنده و استثماراری زود هنگام در عرصه خصوصی و عمومی حفاظت شوند تا به دوره بلوغ، شکوفایی و خوداتکایی بزرگسالی برسند. البته در دیدگاه‌های سرمایه‌داری لیبرال، کودکان و نوجوانان سرمایه‌هایی هستند که باید به خوبی پرورش یابند تا در عرصه روابط کار بهره‌وری بیشتری داشته باشند.

ظهور جنبش حقوق بشر در سالهای ۱۹۴۵ و به دنبال آن تدوین و تصویب کنوانسیون جهانی حقوق کودک در سال ۱۹۷۹ در طرح منافع و حقوق کودکان به عنوان گروه خاص و متمایز از بزرگسالان مؤثر واقع شد و پذیرش قریب به اکثریت این پیمان نامه حاکی از عزم همگانی بشر برای ساختن دنیایی شایسته کودکان است. هرچند امروزه نیز مناقشه بر سر بر ساخته اجتماعی کودک، حقوق، منافع و تکالیف او همچنان در حوزه‌های فرهنگی مختلف جریان دارد و برخی کشورها این پیمان‌نامه را به صورت مشروط پذیرفته‌اند، این پیمان‌نامه می‌تواند به عنوان میثاق جهانی برای اعمال حقوق کودکان باشد. تقویت نهادهای مدنی و تشکل‌های غیردولتی در مقیاس ملی و بین‌المللی که حامی حقوق کودکان هستند، در پیشبرد این عزم جهانی بسیار مؤثرند.

جمهوری اسلامی ایران نیز در سال ۱۳۷۳ پیمان‌نامه حقوق کودک را به صورت مشروط پذیرفته و متعهد به رعایت مفاد آن شده است. به دنبال آن تشکل‌های غیردولتی مختلفی با هدف ترویج کنوانسیون حقوق کودک و حمایت از منافع و حقوق کودکان شکل گرفتند که یکی از با سابقه‌ترین و فعال‌ترین آنها انجمن حمایت از حقوق کودکان است.

بیان مسئله

واقعیت این است که خصلت تجویزی و توصیه‌ای کنوانسیون حقوق کودک و وابستگی تحقق آن به پایبندی دولتها به تعهدات خود در قبال آن حتی در حوزه تبلیغ و ترویج کنوانسیون به تنهایی امیدواری چندانی برای تحقق آن به وجود نمی‌آورد. به خصوص از این جهت که کشورها در قبول مفاد آن به موجب حق شرط موجود در کنوانسیون بسیار آزاد گذاشته شده‌اند. در واقع موانع اجتماعی و فرهنگی متعددی برای اعمال کنوانسیون در بسیاری از کشورها بویژه در کشورهای در حال توسعه که از شرایط فرهنگی خاصی برخوردار هستند، وجود دارد که ضرورت تغییرات اجتماعی و فرهنگی را برای نیل به اهداف کنوانسیون به وجود می‌آورد.

روند متفاوت تغییرات اجتماعی غیرعمدی و تغییرات برنامه‌ریزی شده در دوره اخیر ایران که نشانه‌ای از سرعت تغییرات اجتماعی است، به این آسیبها و مسائل اجتماعی دامن زده است. جنگ تحمیلی هشت ساله و سیاستهای تشویق جمعیت و رشد ۳/۹ درصدی جمعیت و هجوم حداقل دو میلیون آواره افغانی به ایران و سیاستهای اقتصادی - اجتماعی مبتنی بر اقتصاد دولتی و کنترل بازار و حمایت از اقشار پایین جامعه در دهه اول و تغییر سریع این سیاستها به سیاستهای متمایل به بازار و اجرای برنامه‌های موسوم به «تعدیل اقتصادی» یا «تعدیل ساختاری» و پیامدهای حداقل کوتاه‌مدت آن در گسترش مهاجرت و حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی، فقر، پیدایش فقرای جدید، تورم افسارگسیخته، نابرابری‌های اجتماعی و کاهش چشمگیر خدمات اجتماعی و رفاهی و کاهش آشکار یارانه‌ها و حمایت‌های دولتی از اقشار پایین جامعه که در اثر این سیاستهای متفاوت در «تله جمعیتی فقر» اسیر شده و به دست نیروهای افسارگسیخته بازار رها شده‌اند، در کنار فقدان یا ضعف عرصه عمومی، نهادهای مدنی، ضعف و بلاتکلیفی نظام تأمین و رفاه اجتماعی و دگرگونی در ارزشها، هنجارها و ساختار سنتی خانواده، به تشدید و پیچیدگی آسیبها و مسائل اجتماعی دامن زده است که پیامد آن افزایش جرایم و انحرافات اجتماعی، گسترش شبکه‌های منحط اقتصاد جنایی، افزایش جمعیت زندانها، زنان و کودکان شدن فقر و آسیبهای اجتماعی است که در معضلاتی مانند زنان و دختران خیابانی، کودکان کار، کودکان خیابانی، کاهش سن انحرافات اجتماعی و... افزایش آمارهای کودک‌آزاری، بزهکاری و بزه‌دیدگی کودکان و نوجوانان و درگیر شدن آنها در رفتارهای پر خطر و آسیب‌زا مانند مصرف مواد مخدر و ابتلا به بیماری‌هایی از قبیل ایدز و سوء تغذیه نمود یافته است.

چالش‌های بنیادی جوامع در حال توسعه و از جمله ایران از قبیل تراحمات دیرپای سنت و مدرنیته و روند توسعه نابرابر و نامتوازن در کنار یورش بی‌امان امواج جهانی‌سازی و جهانی‌شدن بر این کشورها بیش از پیش زمینه‌ها و فرصتها را برای اعمال کنوانسیون در این کشورها محدود می‌سازد و بر وخامت اوضاع اجتماعی و فرهنگی در این جوامع می‌افزاید. تغییرات اجتماعی به وجود آمده در ذیل این چالش‌های اساسی با توجه به شاخص‌ها و آمارهای کمابیش ناقص و منتشرشده از منابع گوناگون حاکی از روند گسترش تضادهای آسیبها و مسائل اجتماعی در جامعه ایران است به طوری که برخی از جامعه‌شناسان دهه کنونی را دهه آسیبها و مسائل اجتماعی می‌دانند.

کودکان و نوجوانان هنوز به عنوان یک گروه اجتماعی خاص با حقوق و نیازمندی‌های متمایز از بزرگسالان در جامعه به رسمیت شناخته نشده‌اند. آنها به دلیل جایگاه ضعیف و فرودست خود در سلسله مراتب قدرت و منزلت در جامعه و خانواده و فقدان مهارتها و صلاحیت‌های لازم برای مواجهه صحیح و پویا با تغییرات سریع جامعه و تضادهای ناشی از آن و وابستگی شان به بزرگسالان در تأمین نیازها و طی مراحل رشد، بیشتر از سایر گروهها در معرض تهدیدها، غفلتها، بهره‌کشی‌ها و به تبع آن آسیبها و مسائل اجتماعی هستند. واقعیت امر این است که پیدایش و گسترش آسیبها و معضلات اجتماعی و مبتلا شدن کودکان و نوجوانان به آنها در مقیاس کنونی بیانگر سویه منفی تغییرات اجتماعی است. به همین دلیل راه‌حل اصولی مقابله با این آسیبها و معضلات نیازمند پیدایش جنبش‌های اجتماعی در مقیاس عمومی و گسترده است، به گونه‌ای که هم آسیب‌دیدگان و هم منابع انسانی و مادی تشکل‌های مدنی، سازمانهای غیردولتی و دولتی را در جهت بهبود روند تغییرات اجتماعی سازماندهی کند.

تجربیات جهانی در حوزه مقابله با آسیبها و معضلات اجتماعی نشان می‌دهد که جنبش‌های اجتماعی از بالا^۱ که به وسیله بروکرات‌ها، نخبگان و مراجع قدرت ایجاد و هدایت می‌شوند اگرچه با سرعت بیشتری می‌توانند در آسیبهای اجتماعی مداخله کنند، مداخله آنها در تعریف معضلات و آسیبهای اجتماعی و تبیین شرایط و علل و ارائه راه‌حل‌ها و ترسیم پیامدها چندان به عمق و ریشه‌ها نمی‌پردازند و در تبیین - و طرح مطالبات و منافع آسیب‌دیدگان اجتماعی -

که معمولاً از گروه‌های حاشیه‌ای و فاقد قدرت چانه‌زنی در فرایند تعریف، تبیین علل، راه‌حل و پیامدهای مسائل اجتماعی هستند - همواره منافع و مناسبات قدرت خویش را در نظر می‌گیرند.

در کنار این جنبش‌های اجتماعی از بالا، شکل دیگری از جنبش‌های اجتماعی تحت عنوان جنبش‌های اجتماعی از پایین^۱ یا جنبش‌های بنیادی وجود دارد که به وسیله شهروندان عادی و با مشارکت گروه‌های حاشیه‌ای و خود آسیب‌دیدگان اجتماعی شکل می‌گیرد.

این جنبش‌ها شاید از منابع و اقتدار کافی در تعریف مسائل، تبیین علل و زمینه‌ها و راه‌حل‌ها و پیامدهای مسائل اجتماعی برخوردار نباشند، اما از آنجا که خود از نزدیک درگیر معضلات و آسیب‌های اجتماعی هستند به طور عمیق‌تری می‌توانند مطالبات اجتماعی گروه‌های حاشیه‌ای و آسیب‌دیدگان اجتماعی را مطرح کنند و به ریشه‌های عمیق‌تر این مسائل بپردازند. این جنبش‌ها زمینه‌های مشارکت گروه‌ها، اقشار و تشکل‌های مدنی و اجتماعات محلی را در فرایند تعریف و تبیین مسائل اجتماعی و تصمیم‌سازی، برنامه‌ریزی، اجرا و ارزیابی سیاست‌های اجتماعی فراهم می‌سازند. نتیجه چنین مشارکتی، ایجاد برنامه‌ها و طرح‌های توانمندسازی اجتماع‌محور است. در این راستا انجمن حمایت از حقوق کودکان به عنوان یکی از NGO های با سابقه و فعال در عرصه مسائل و آسیب‌های کودکان برحسب رویکردهای حقوقی، اجرایی، اجتماعی خود و در جهت ترویج مفاد پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک و برطرف کردن موانع تحقق حقوق کودکان و بنا به ضرورت‌های برآمده از گسترش سریع آسیب‌ها و مسائل مبتلابه کودکان از سال ۱۳۷۹ تاکنون اقدام به طراحی و اجرای طرح توانمندسازی کودکان در وضعیت دشوار با تأکید بر کودکان کار و خیابان در خانه کودک شوش واقع در منطقه دروازه غار و شوش کرده است که به اختصار به معرفی آن می‌پردازیم.

اهداف طرح

۱ - شناسایی عوامل تهدیدکننده، عوامل حمایتی و الگوهای عمل بازدارنده و الگوهای عمل جایگزین مناسب مربوط به کودک، خانواده و اجتماع از طریق مطالعات اسنادی و تحقیق

1. Bottom up Movement

میدانی در منطقه.

۲ - اطلاع‌رسانی و روشننگری در عرصه افکار عمومی و اصلاح‌نگرش‌ها درباره مسئله کودکان کار و کودکان خیابانی و برانگیختن و تقویت احساس مسئولیت و تعهد اجتماعی افراد، گروهها، سازمانهای دولتی و غیردولتی.

۳ - جذب و سازماندهی منابع و مشارکتهای مادی و انسانی و عوامل حمایتی محلی و همگانی مورد نیاز طرح.

۴ - مداخله در شرایط دشوار زندگی کودکان و خانواده و اجتماع محلی و آموزش آنها به منظور بازیافتن سلامت روانی و اجتماعی و عملکرد بهنجار و ارتقای سطح زندگی و قدرت انعطاف‌پذیری آنها برای مقابله و کنار آمدن با دشواری‌ها.

۵ - ارائه الگوی عملی اولیه برای فعالیتهای اجتماعی محور و روشهای مشارکتی در پیشگیری و مقابله با آسیبهای اجتماعی.

گروه هدف طرح

گروه هدف این طرح طیف وسیعی از آسیب‌پذیرترین و محرومترین کودکان و نوجوانان هستند که بنا به علل اجتماعی و محیطی فرایند رشد، سلامت و کفایت زندگی آنها با نواقص، تأخیرها و تهدیدات اساسی همراه است. روابط این کودکان با خانواده و نهادهای اجتماعی و تربیتی مختل شده و به روابط طردکننده، اقتصادی، آزاددهنده و استثمارگری تبدیل شده است. این کودکان نیازمند توانمندسازی، حمایت و مراقبتهای ویژه هستند.

سلسله‌مراتب و لایه‌های این گروه از کودکان را می‌توان برحسب میزان آسیب‌زایی و دشواری شرایط زندگی به شکل هرم کودکان در وضعیت دشوار نشان داد:

جهت‌گیری اصلی این طرح تمرکز بر قاعده و لایه‌های پایینی هرم کودکان در وضعیت دشوار است تا از آسیبها و دشواری‌های آنها کاسته و مانع از حرکت آنها به رأس هرم و پرتاب شدنشان به خیابان و زندگی خیابانی شود.

توانمندسازی

مفهوم توانمندسازی با مسئلهٔ بازیابی سلامت و عملکرد بهنجار و ارتقای سطح زندگی مرتبط است. توانمندسازی این کودکان به معنای بازسازی روابط آنها با خانواده و نهادهای تشکیل‌دهندهٔ جامعه بر اساس کاهش و از بین بردن عوامل تهدیدکننده و رفتارهای پرخطر، تقویت عوامل حمایتی و پرورش رفتارهای جایگزین مناسب و الگوهای عمل بازدارندهٔ مناسب در کودکان، خانواده و جامعه است. پرهیز از تمرکز یک‌بعدی بر کودک یا خانواده و توجه همزمان و هماهنگ به کودک، خانواده و جامعه از ویژگیهای این طرح است. نتیجهٔ طرح توانمندسازی کارآمد، رساندن مددجویان و گروه هدف به خودتکاپی و کمک به آنها برای بازیافتن توانایی‌ها و کاربست ظرفیت‌هایشان برای کنار آمدن با دشواری‌های زندگی و بناکردن یک زندگی سازنده و مثبت است.

برنامه‌های طرح

در این طرح مجموعه‌ای از برنامه‌ها و اقدامات، تنظیم شده و به اجرا درآمده است که رئوس آن عبارتند از:

الف - برنامه‌های شناسایی، جذب و پذیرش مددجویان و گروه هدف طرح

در این برنامه‌ها به منظور شناسایی و ویژگیها، نیازمندی‌ها، مسائل، مشکلات و توانمندی‌های مددجویان و گروههای هدف طرح قبل از هرگونه اقدام عملی در زمینهٔ توانمندسازی، با تشکیل تیمی تخصصی، کار شناسایی مددجویان سازماندهی و اقدامات ذیل انجام شده است:

- ۱ - تهیه و تدوین مجموعه‌ای از فرم‌ها و پرسشنامه‌ها و اجرای آزمایشی و اصلاح نهایی آنها
- ۲ - تهیهٔ شرح حال فردی و خانوادگی مددجویان (شرح حال مددکاری فردی و خانوادگی، شرح حال بالینی، انواع تستهای روان‌شناختی از کودکان و تشخیص پزشکی) برای بررسی سطح سلامت و تأخیرهای رشد جسمانی، ذهنی، عاطفی و اجتماعی کودکان و مددجویان از طریق

ارائه پرسشنامه‌ها و انجام مصاحبه با مددجویان و بازدید از منزل آنها و در نهایت تشکیل پرونده برای هر یک از مددجویان.

۳- ارجاع مددجویان به هر یک از گروه‌های کاری و کمیته‌های موجود در طرح و یا مراکز و مؤسسات دولتی و غیردولتی همکار طرح با توجه به نیازمندی‌های مددجویان.

۴- مستندسازی و اقدام به توصیف و تجزیه و تحلیل اولیه از اوضاع عمومی مددجویان و استخراج اطلاعات و داده‌هایی درباره ویژگیها، مشکلات و نیازمندی‌های آنها.

همچنین به منظور شناخت دقیق مشکلات کودکان در وضعیت دشوار کودکان کار و خیابان و تولید و ارائه دانش علمی کاربردی و تغییر نگرشها و افکار عمومی به مراکز و سازمانهای دولتی و غیردولتی مؤثر در این حوزه و کاربست یافته‌های آن در بهبود فرایند توانمندسازی گروه هدف و فعالیتهای خانه کودک، مجموعه اقدامات و برنامه‌هایی در قالب واحدهای زیر در کمیته تحقیق و توسعه خانه کودک در حال انجام است:

۱- واحد مطالعات

این واحد به دو بخش مطالعات اسنادی و مطالعات میدانی تقسیم می‌شود:

۱-۱- مطالعات اسنادی: بررسی مجموعه اسنادی که حاوی اطلاعات کمی و کیفی ثانویه درباره مسائل و آسیبهای کودکان، طرح‌ها و برنامه‌ها و پروژه‌های اجرایی درباره این کودکان در ایران و سایر کشورهاست:

- جمع‌آوری مقالات علمی، کتب، پایان‌نامه‌ها، گزارشها، سالنامه‌های آماری و دیگر آثار منتشره حاوی داده‌های کمی و کیفی درباره مسائل کودکان بویژه کودکان در وضعیت دشوار و کودکان کار و خیابان و تهیه کتاب‌شناسی و مأخذشناسی جامع درباره این کودکان و تشکیل آرشیو و بانک اطلاعاتی از داده‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده.

- جمع‌آوری و بررسی مقالات و مطالعات موجود درباره ویژگیها، عملکردها، مسائل و مشکلات NGO و بویژه NGO های فعال در حوزه فقر و آسیبهای اجتماعی و کودکان در وضعیت دشوار و بهره‌گیری از نتایج و تجربیات آنها.

- تشکیل گروه جستجوی اینترنتی برای جمع‌آوری اطلاعات و متون فارسی و لاتین و اخبار و گزارشهای موجود درباره مسائل کودکان و گروه هدف.

– تشکیل گروه ترجمه برای ترجمه و تدوین مجموعه‌های آموزشی و علمی مناسب درباره مسائل و مشکلات کودکان و شیوه‌های درست کار با کودکان در وضعیت دشوار کودکان کار و خیابان به منظور انتقال تجربیات سایر کشورها و انطباق آن با وضعیت خاص گروههای هدف طرح.

۱-۲- مطالعات میدانی که به دو بخش مطالعات پیمایشی و مطالعات مردم‌شناختی تقسیم می‌شود:

۱-۲-۱- مطالعات پیمایشی برای شناسایی ویژگی‌های جمعیت‌شناختی، اقتصادی، اجتماعی و روانشناختی کودکان، خانواده و اجتماع محلی و جمع‌آوری داده‌های کمی اولیه و تجزیه و تحلیل آنها و ارائه یافته‌های این تحقیقات در محافل علمی و رسانه‌ای و کاربست نتایج آن در فرایند برنامه‌ریزی و بهبود عملکردهای خانه کودک انجام می‌شود.

۱-۲-۲- مطالعات مردم‌شناختی و مطالعات میدانی کیفی درباره خرده فرهنگ و سبک زندگی کودکان و خانواده‌ها و اجتماع محلی مانند تک‌نگاری و مطالعات موردی و اصلاح مستمر اطلاعات موجود درباره مددجویان در بانک اطلاعاتی با مطالعات میدانی جدید است.

۲- واحد ارزیابی و برنامه‌ریزی

– بررسی و ارزیابی مستمر ابعاد و مسائل سازمانی و محتوایی طرح و فعالیتهای عملی خانه کودک شوش برای اصلاح و بهبود فرایندهای اجرایی خانه کودک.

– برنامه‌ریزی و تدوین برنامه‌های تکمیلی و جدید برای رفع نواقص، محدودیت‌ها و نیازهای خانه کودک.

۳- واحد مستندسازی

جمع‌آوری ثبت و ضبط و مستندسازی مجموعه داده‌ها و ورودی و خروجی‌های طرح در قالب بانک اطلاعاتی و پایش مداوم آن.

۴- همکاری و ارتباطات علمی - پژوهشی

همکاری با مؤسسات و مراکز علمی - پژوهشی که در زمینه آسیبهای اجتماعی و مسائل کودکان

فعالیت دارند:

– ارائه طرح‌های تحقیقاتی، اجرایی و مشاوره‌ای درباره مسائل و آسیبهای مربوط به کودکان به سازمانها و مؤسسات مربوط یا همکاری علمی - پژوهشی با آنها.

– شرکت در سمینارها و نشست‌های علمی درباره مسائل کودکان، آسیبهای اجتماعی و NGOها.

– ترغیب مراکز دانشگاهی و دانشجویان برای پژوهش و مطالعه درباره کودکان، مسائل و نیازمندی‌های طرح در قالب پایان‌نامه‌های دانشجویی و فراهم کردن زمینه‌های همکاری با آنها.

– فراهم کردن زمینه‌های لازم برای کارورزی دانشجویان در طرح بویژه دانشجویان مددکاری اجتماعی، روان‌شناسی، علوم اجتماعی، مدیریت، علوم پزشکی و رشته‌های فنی و حرفه‌ای و بهره‌گیری از نتایج مطالعات و پیشنهادهای آنها.

– مجموعه این فعالیتها و برنامه‌ها در قالب کمیته تحقیق و توسعه سازماندهی شده است.

ب - برنامه‌های مداخله‌ای (برنامه‌های مداخله در شرایط دشوار و بحرانی گروههای هدف)

این برنامه‌ها ترسیم‌کننده مجموع اقدامات لازم برای مداخله در شرایط دشوار زندگی کودکان، خانواده و محیط اجتماعی آنهاست و هدف آن بهبود الگوی تحقق بودجه خانواده، بهسازی الگوی روابط کارکردی خانواده، الگوهای مراقبت و تربیت کودکان و بازسازی روابط آنها با اجتماع محلی و جامعه از طریق ارتقای قدرت انعطاف‌پذیری گروههای هدف و تقلیل عوامل تهدیدکننده و تقویت عوامل حمایتی و ایجاد الگوهای رفتار جایگزین مناسب و الگوهای عمل بازدارنده مربوط به کودکان، خانواده و محیط اجتماعی آنهاست. و در قالب اقدامات کمیته سلامت (شامل مددکاری اجتماعی، بهداشت و درمان و روان‌شناسی) تنظیم و سازماندهی شده است. اهم این برنامه‌ها عبارتند از:

۱ - بخش مددکاری و روان‌شناختی

– تشکیل پرونده‌های مددکاری کودکان تحت پوشش و تهیه و گزارش بازدید منزل و ثبت و ضبط کلیه پیگیریها و ارجاعات و مداخلات انجام‌شده.

– تکمیل انواع تستهای روان‌شناختی و مصاحبه‌های بالینی با کودکان تحت پوشش بنا به

ضرورتها و نیازهای آنها.

– برنامه سنجش و کنترل رشد کودکان در ابعاد ادراکی، عاطفی و اجتماعی با انجام انواع مددکاری‌های فردی و خانوادگی و راهنمایی و مشاوره کودکان و خانواده‌ها در امور خانوادگی، خدمات مشاوره‌ای و روان‌درمانی.

– تهیه شناسنامه و کارت اقامت برای تعدادی از کودکان تحت پوشش.

– تأمین کمک‌هزینه‌های تحصیلی برای تعدادی از کودکان تحت پوشش.

– پیگیری موارد متعددی از کودک‌آزاری و مداخله در روابط بحرانی و دشوار خانوادگی. کودکان به منظور کاهش تهدیدات و آزارهای اعمال‌شده بر کودکان در خانواده و در محیط کار و گسیختگی خانواده و الگوی نامناسب مراقبت از کودک و پیگیری از کودک‌آزاری، فرار کودکان از خانه و بازگرداندن آنها و بازسازی روابط خانوادگی بهنجار.

– حمایت و پشتیبانی مادی و مالی و معاضدت حقوقی از کودکان و خانواده‌ها از طریق کارهایی برای والدین، توزیع هدفمند پوشاک، مواد غذایی، دارو و لوازم بهداشتی در بین مددجویان طرح.

– برنامه‌های حمایت و مراقبت از کودکان بی سرپرست و بدسرپرست و معرفی آنها به مراکز ویژه دولتی و غیردولتی یا خانواده‌های مربی افتخاری با در نظر گرفتن تمامی جوانب و مساعدت والدین و نزدیکان کودک.

– حمایت از زنان سرپرست خانوار از طریق جایگزینی کارهای مناسب به جای کارهای آسیب‌زا و استثمار.

– تلاش در زمینه رشد و توسعه اجتماعات محلی از طریق جذب افراد خیر و افزایش کمک‌ها و همکاری‌های مردمی و ارتباط با مراکز حمایتی و توانبخشی و دریافت خدمات اجتماعی و رفاهی برای مددجویان طرح.

۲- بخش بهداشت

– تهیه و تکمیل انواع فرم‌های تشخیص بهداشتی و درمانی از کودکان تحت پوشش و انجام معاینات پزشکی و بهداشتی و غربالگری و شناسایی مسائل و مشکلات بهداشتی، بیماریها، تأخیرهای رشد جسمانی کودکان و مددجویان طرح و ثبت و ضبط اطلاعات و یافته‌های آنها و

درمان و ارجاعات و پیگیری مربوط در قالب پرونده‌هایی برای کودکان تحت پوشش.

– انجام چندین دوره واکسیناسیون کامل کودکان تحت پوشش.

– اجرای طرحی با عنوان ارتقای سطح سلامت کودکان تحت پوشش با محورهایی نظیر بهداشت چشم، بهداشت دهان و دندان، بهداشت پوست و مو، بیماریهای خاص و تلاش در زمینه درمان بیماریهای مختلف کودکان و خانواده‌های آنها در خانه‌کودک و یا ارجاع به مراکز بهداشتی و درمانی دولتی و غیردولتی.

– برگزاری چندین دوره کلاسهای آموزش بهداشت فردی، بهداشت محیط خانواده، بهداشت بلوغ و باروری، تغذیه سالم و...

– برگزاری مدام کلاسهای تنظیم خانواده و جمعیت و ارجاع موارد جهت کنترل بارداری به پایگاه‌ها و مراکز بهداشتی جهت انجام توبکتومی و وازکتومی.

– تلاش مستمر در جهت جذب منابع و کمکهای انسانی و مادی و تسهیلات بهداشتی - درمانی و دارویی برای مددجویان در تعامل با مراکز بهداشتی درمانی دولتی و غیردولتی در سطح مناطق مختلف شهر تهران با همکاری سایر بخش‌های خانه‌کودک.

– پیشبرد و هماهنگی این اقدامات و برنامه‌ها توسط گروه بهداشت کمیته سلامت خانه‌کودک شوش صورت می‌گیرد.

ج - برنامه‌های آموزشی

این برنامه‌ها در بردارنده مجموعه‌ای از دانشها، مهارتها و الگوهای عمل جایگزین و بازدارنده مناسبی است که به منظور تغییر شرایط، نگرشها، رفتارها و مهارتهای کودکان، خانواده و اجتماع محلی آنها تدوین شده است و به بخشهای ۱ - برنامه‌های آموزش رسمی و سوادآموزی

۲ - برنامه آموزش غیررسمی ۳ - برنامه حرفه‌آموزی تقسیم می‌شود که در قالب کمیته آموزش سازماندهی و اجرا شده است. از این رو فعالیتهای انجام شده در این راستا عبارتند از:

۱ - تشکیل پرونده‌های تحصیلی و آموزشی برای کودکان ثبت‌نام شده در مدارس که تحت پوشش طرح بوده‌اند (مدرسه شهید منتظری و مدرسه جوادالائمه).

۲ - آموزش پیش‌دبستانی برای کودکان زیر شش سال در قالب فعالیتهای مهدکودک طرح به منظور آماده کردن آنها برای شرکت در کلاسهای سوادآموزی طرح و یا ثبت‌نام آنها در مدارس

رسمی.

۳- برنامه سوادآموزی و آموزش دبستانی برای کودکان بالای شش سال (کودکان محروم از تحصیل و کودکان ترک تحصیل کرده) بر حسب تفکیک سنی و جنسی آنها با استفاده از امکانات و تسهیلات آموزشی موجود در طرح (مدارس شهید منتظری و جوادالائمه) با در نظر گرفتن شرایط کودک تحت پوشش طرح و امکانات موجود در طرح.

۴- تلاش مستمر برای رفع موانع تحصیلی کودکان تحت پوشش طرح و بازگرداندن کودکان محروم از تحصیل و ترک تحصیل کرده به مدارس روزانه و شبانه یا نهضت سوادآموزی و برگزاری چندین دوره سوادآموزی برای این کودکان با همکاری نهضت سوادآموزی و سازمانهای مربوطه.

۵- ارائه آموزشهای جبرانی و فشرده برای کودکان شاغل به تحصیل در مدارس رسمی بویژه هنگام امتحانات به منظور جلوگیری از افت تحصیلی و ترک تحصیل آنها در مقاطع راهنمایی و دبیرستان در قالب تشکیل کلاسهای تقویتی و تدریس خصوصی و داوطلبانه به آنها.

۶- ارائه خدمات مشاوره تحصیلی به کودکان و خانواده‌های تحت پوشش طرح و منطقه فعالیت طرح و رفع موانع تحصیلی آنها.

۷- سوادآموزی و آموزش مهارتهای زندگی به صورت سیار برای کودکان کار و کودکان کار خیابانی با استفاده از آموزگاران و مربیان سیار در مراکز عمومی مانند پارکها، مساجد و...

۸- آموزش مهارتهای زندگی (فردی و اجتماعی) به کودکان به منظور ارتقای منابع شناختی، مهارتهای کلامی و ارتباطی کودکان برای حفظ بقا و تعادل خود در شرایط دشوار کار و زندگی خیابانی، محیط کار و مواجهه صحیح با بزرگسالان، پلیس، سازمانهای دولتی و افراد، در جهت کاهش خطرات ناشی از بزه کاری و بزه دیدگی در خیابان، محله و محیط کار و استفاده بهتر از اوقات فراغت خود.

۹- آموزش بهداشت و مراقبتهای فردی به کودکان برای حفظ بقا و تعادل خود در مقابل امراض، بیماریها و حوادث.

۱۰- آموزش مهارتهای زندگی و بهداشت فردی و خانواده به والدین در جهت بهبود الگوی تحقق بودجه خانواده، حل اختلافات زناشویی، کاهش تنش‌های خانوادگی و بهبود روابط آنها با فرزندان و پیشگیری از حوادث و آسیبهای اجتماعی در خانواده با همکاری کمیته سلامت

(مددکاری و بهداشت).

۱۱ - تلاش در جهت تربیت معلم سوادآموزی با رویکردهای مددکارانه برای آموزش به کودکان در وضعیت دشوار.

۱۲ - ارتباط مؤثر با آموزش و پرورش و شرکت در جلسات آنها بویژه شرکت در جلسات کمیته کودکان خارج از مدرسه وابسته به برنامه آموزش برای همه (EFA).

۱۳ - تلاش مستمر در جهت تأمین اماکن و تجهیزات آموزشی از سازمانهای غیردولتی و دولتی به نفع کودکان تحت پوشش طرح شامل:

– انعقاد قرارداد با آموزش و پرورش برای استفاده از مدارس جوادالائمه و شهید منتظری و فرهنگسرای خواجه کرمانی و تعدادی از اتاقهای ورزشگاه شهید هرندی.

– ارتباط با کانون فرهنگی آموزش و معرفی دختران و نوجوانان در وضعیت دشوار برای استفاده رایگان از تسهیلات آموزشی، کلاسهای تقویتی و کلاسهای کنکور.

– حمایت از مدارس خودگردان افغانی و تأمین حتی المقدور برخی لوازم و تجهیزات آموزشی آنها.

برنامه‌های حرفه‌آموزی

هدف این برنامه‌ها انتقال دانش‌ها و مهارت‌های حرفه‌ای به نوجوانان و خانواده آنها و فراهم کردن ابزارها، گزینه‌ها و فرصتهای لازم برای جایگزین کردن کارهای کم‌آسیب‌تر به جای مشاغل سیار و آسیب‌زای خیابانی و تقلیل بهره‌کشی از آنهاست، و جهت اصلی این برنامه‌ها، بر حرفه‌آموزی متکی بوده و همواره تناسب شرایط حرفه‌آموزی با توانایی‌ها و ملزومات رشد طبیعی نوجوانان را در نظر داشته است. به همین جهت برنامه‌های حرفه‌آموزی نوجوانان با سوادآموزی، آموزشهای غیررسمی و خدمات حمایتی و رفاهی توأم بوده است و با توجه به متغیرهای سن، جنس، اشتغال به کار یا عدم اشتغال به کار نوجوانان، میزان سواد و سایر ویژگیهای گروه هدف طرح تنها بخشی از نوجوانان و خانواده‌های تحت پوشش طرح را در برمی‌گیرد:

– حرفه‌آموزی کودکان در رشته‌های مشبک، معرق، گلدوزی و دوخت‌های سنتی، گلیم‌بافی، گبه‌بافی، سفالگری و چندین رشته دیگر در سطوح مقدماتی و حرفه‌ای.

– آموزش ساخت تابلو گلدوزی‌شده و خیاطی به مادران و برگزاری دهها نمایشگاه در سطح شهر

جهت عرضه محصولات تولیدشده برای کمک به تأمین معیشت خانواده مددجویان. - اجرای پروژه آموزش خیاطی به دختران چهارده تا هجده ساله به مدت یکسال با همکاری یونیسف.

- تلاش مستمر در جهت فراهم کردن اماکن، تسهیلات و تجهیزات حرفه آموزی مانند ارتباط با شهرداری منطقه ۱۲ برای تجهیز کارگاه‌های حرفه‌آموزی و ارتباط با سازمان فنی و حرفه‌ای جهت تأمین نیروی انسانی برای آموزش حرفه‌ای به مددجویان و اخذ مدرک معتبر برای مددجویان.

د - برنامه‌های فرهنگی هنری، ورزشی و تفریحی

کاهش فشارها و تنش‌های ناشی از شرایط دشوار زندگی کودکان و خانواده‌ها از اهداف و ضروریات طرح توانمندسازی است. برای دستیابی به این هدف مجموعه‌ای از برنامه‌های فرهنگی، هنری، تفریحی و ورزشی در نظر گرفته شده است. این برنامه‌ها از یک طرف در بردارنده الگوهای عمل جایگزین و الگوهای عمل بازدارنده‌ای است که می‌تواند از آسیبها و ناهنجاری‌های کودکان جلوگیری کند و با نشان دادن الگوهای اجتماعی مثبت و سازنده در تغییر نگرشها و رفتارهای کودکان، خانواده و اجتماع محلی آنها مؤثر باشد و دگرگونی‌هایی را در عناصر روان‌شناختی و اجتماعی خرده فرهنگ فقر، خرده فرهنگ اضطراب و خرده فرهنگ حاشیه‌ای حاکم بر این کودکان، خانواده و اجتماع محلی آنها ایجاد کند و از طرف دیگر با فراهم کردن فضایی شاداب در کاهش تنش‌ها و آلام کودکان و خانواده‌های آنها، هرچند به صورت محدود، مؤثر واقع شود و با تقویت همبستگی آنها با فرایندهای اجتماعی و فرهنگی بهنجار و امیدواری در آنها در شناسایی و شکوفایی خلاقیت‌های فکری، فرهنگی، هنری و ورزشی آنها مؤثر باشد. این برنامه‌ها هم در سطح همگانی (برای همه کودکان تحت پوشش) و هم در سطح حرفه‌ای طراحی و اجرا شده است که اهم آنها عبارتند از:

۱- برنامه‌های ورزش همگانی و حرفه‌ای برای کودکان تحت پوشش طرح

- انجام تمرینات ورزشی و آمادگی جسمانی و گاهی بازی فوتبال، دو میدانی و والیبال، طناب‌کشی برای همه کودکان در فضای خانه کودک و مدارس که در اختیار طرح قرار داشت. - تشکیل تیم فوتبال نوجوانان یارا که در مسابقات دسته دوم تهران به مقام چهارم دست

یافت.

– برگزاری دو دوره مسابقه فوتبال در زمین خاکی دروازه غار.

– تمرین مداوم تیم فوتبال نونهالان یارا به مدت ۳ سال در زمین چمن ورزشگاه شهید هرندی.

– برگزاری کلاسهای ورزشی برای آموزش حرفه‌ای به کودکان بویژه برای دختران در رشته

فول کیک بوکسینگ و دریافت مدرک درجه یک فدراسیون جهانی فول کیک بوکسینگ.

– تلاش برای جذب منابع و کمکهای مادی و انسانی و تسهیلات ورزشی برای کودکان از

جمله ارتباط با مراکز و اماکن ورزشی و ارجاع کودکان برای استفاده از امکانات آنها به طور

رایگان از جمله ورزشگاه شهید هرندی، ورزشگاه سعیدی، مرکز بانوان شرق، فدراسیون کشتی،

فدراسیون تکواندو و فوتبال.

مجموعه این برنامه‌ها در قالب کمیته‌های هنر و ورزش و با همکاری کمیته روابط عمومی

سازماندهی و اجرا شده است.

۲- برنامه‌های فرهنگی هنری برای کودکان تحت پوشش طرح

– برگزاری کلاسهای نقاشی، طراحی، خطاطی، آموزش عکاسی و خلاقیت تصویری، و

کلاسهای قصه‌خوانی، کتاب‌خوانی، شعرخوانی و موسیقی برای کودکان تحت پوشش طرح در

قالب برنامه‌های هنری خانه کودک.

– تشکیل گروه حرفه‌ای تئاتر و موسیقی از بین کودکان تحت پوشش و اجرا توسط آنها در

مناسبت‌ها و مسابقات مختلف.

– چاپ نشریه چرخ دستی با همکاری فعال و مدیریت نوجوانان تحت پوشش.

– شرکت در مسابقه هانس کریستین اندرسن که توسط شورای کتاب کودک برگزار شد و در

این برنامه سه جایزه در بخش شعر و دست‌نوشته به کودکان تحت پوشش طرح تعلق گرفت.

– چاپ دو مجموعه کتاب شامل قصه‌ها و دست‌نوشته‌های کودکان و نوجوانان تحت

پوشش خانه کودک با عنوان «قصه‌های برج غار» توسط نشر قصه و به کوشش آقای علی صداقتی

خیاط و کتاب سیب‌های کابل شیرین است توسط نشر روزنه و به کوشش آقای بهرام رحیمی و

با مشارکت پژوهشکده مردم‌شناسی سازمان میراث فرهنگی.

— صدها مورد بازدید جمعی از مراکز تفریحی، علمی و فرهنگی نظیر موزه‌ها، کاخ‌ها، پارک‌های تفریحی، دانشگاه‌ها، سینماها و نمایشگاه‌ها و...

— برگزاری صدها مورد مراسم، نمایشگاه‌ها و سمینارهای مختلف در محافل عمومی و دانشگاهی به منظور ترویج حقوق کودکان محروم و نشان دادن نیازمندی‌ها و مسائل و مشکلات و توانمندی‌ها و خلاقیت‌های آنها و پیگیری مطالبات و حقوق آنها به مناسبت‌های مختلف مانند روز جهانی کودک، روز جهانی مبارزه با استثمار کودکان، روز جهانی مبارزه با کودک‌آزاری، روز جهانی کارگر در اعتراض به کار کودکان و فقر و بهره‌کشی از کارگران، جشن سال تحصیلی جدید، سال نو، جشن الفبا، روز هوای پاک، هفته درخت‌کاری و... با مشارکت فعال کودکان و نوجوانان تحت پوشش طرح خانواده و اجتماع محلی آنها.

مجموعه این برنامه‌های فرهنگی و هنری دارای یک بعد تبلیغی عمومی نیز هست و در کنار سایر برنامه‌های خانه کودک شوش برای روشنگری در عرصه افکار عمومی و تغییر نگرش‌ها و دیدگاه‌های افراد، گروه‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی در مواجهه با مسائل، نیازمندی‌ها و توانمندی‌های کودکان در وضعیت دشوار و کودکان کار و خیابان طراحی شده است.

تبلیغ و اعمال مفاد پیمان‌نامه جهانی حقوق کودک و تغییر روح قوانین و سیاست‌های اجتماعی به نفع کودکان، پیشگیری و مقابله با آسیب‌های اجتماعی کودکان مستلزم اقدامات کلان و عزم همگانی است. تحقق این رسالت انجمن و سایر نهادها و سازمان‌های حامی و دوستدار کودکان مستلزم تشریح ابعاد مشکلات، نیازمندی‌ها و توانمندی‌ها و خلاقیت‌های کودکان در وضعیت دشوار برای افکار عمومی و تقویت تعهد و احساس مسئولیت افراد، گروه‌ها، سازمان‌های دولتی و غیردولتی و جذب مشارکت و همکاری آنهاست. برای نیل به این هدف مجموعه‌ای از اقدامات انجام شده که اهم آنها عبارتند از:

— تهیه بروشورها و گاهنامه‌ها و ویژه‌نامه‌هایی برای انعکاس دیدگاه‌ها، عملکردها و تجربیات خانه کودک و ارائه یافته‌ها و دستاوردهای طرح و همچنین تحقیقات انجام‌شده درباره مشکلات و آسیب‌های کودکان در ایران و سایر کشورها.

— برگزاری نمایشگاه‌هایی برای معرفی ابعاد، برنامه‌ها و فعالیت‌های طرح و نشان دادن خلاقیت و توانمندی‌ها و سمینارهای علمی و دانشگاهی با همکاری دانشگاه‌ها و سازمان‌های دولتی و غیردولتی جهت هم‌اندیشی و طراحی و بررسی مسائل و مشکلات کودکان بویژه

کودکان و مددجویان تحت پوشش طرح.

- تهیه صدها مورد گزارش از خانهٔ کودک و انتشار آن در محافل رسانه‌ای اعم از روزنامه‌ها، خبرگزاری‌ها و صدا و سیما.

مجموعهٔ این اقدامات نقش مؤثری در ترویج پیمان‌نامهٔ حقوق کودک و طرح و تبیین درست مسائل کودکان در وضعیت دشوار و کودکان کار و خیابان در عرصهٔ افکار عمومی جامعه داشته است. این اقدامات با همکاری اجزا و بخشهای مختلف خانهٔ کودک و از جمله کمیتهٔ روابط عمومی سازماندهی و اجرا شده است.

ه - برنامهٔ جذب و آموزش داوطلبان فعال در طرح

به منظور تقویت احساس تعلق و همبستگی اجتماعی و ارتقای سرمایهٔ اجتماعی افراد و گروهها و مشارکت آنها در فرایندهای اجتماعی و ترویج مشارکت اجتماعی و همچنین به منظور افزایش کارایی و توانمندی‌های داوطلبان متناسب با شرایط و نیازمندی‌های طرح و کار با کودکان در وضعیت دشوار مجموعه‌ای از برنامه‌های آموزشی مربوط به داوطلبان در نظر گرفته شده است. رئوس اصلی مفاد این برنامه‌ها عبارتند از:

آموزش حقوق کودک

تاریخچه، اساس‌نامه، اهداف و دیدگاه‌های انجمن حمایت از حقوق کودکان

مبانی و اصول سازمانهای غیردولتی

جامعه‌شناسی و روان‌شناسی کودکان آسیب‌پذیر در وضعیت دشوار

آموزش مقدمات و میانی مددکاری اجتماعی

آموزش شیوه‌های کار گروهی

آموزش کمکهای اولیهٔ بهداشتی

آموزش پروژهنویسی و روش تحقیق

این بخش توسط کمیته امور داوطلبان سازماندهی می‌شود.

خانهٔ کودک شوش در ضمن فعالیتهای اجرایی خود در طول این مدت همواره با در نظر گرفتن تجربیات گذشته و شرایط تعامل خود با محیط اجتماعی (چه عوامل و نهادها و

مؤسسات دولتی و غیردولتی و چه اجتماع محلی مددجویان طرح) بازنگری‌ها و تغییراتی را تجربه کرده است. در طول سالهای گذشته بخشهای مهمی از طرح به صورت غیرفعال باقی مانده بود و ضرورت بازنگری اساسی‌ای در طرح و عملکردهای خانه‌کودک شوش را ایجاب کرد لذا با ارزیابی بازخورد مجموعه طی ۶ سال گذشته و متناسب با تغییرات و مشکلات به وجودآمده حین اجرای طرح و به منظور اثربخشی فعالیتهای خود در مواجهه با پدیده‌کودکان کار و خیابان اقدامات و تغییرات ساختاری ذیل را انجام داده است:

– فعال کردن کمیته تحقیق و توسعه به منظور بررسی علمی پدیده‌کودکان در وضعیت دشوار، مددجویان و گروه هدف طرح و ارزیابی و مستندسازی تخصصی فعالیتهای خانه‌کودک و بهبود فرایندهای اجرایی و افزایش فعالیتهای ستادی آن.

– ادغام بعضی از کمیته‌ها و چشم‌پوشی از برخی برنامه‌ها با توجه به محدودیت امکانات و شرایط اضطراری مانند ادغام کمیته‌های بهداشت، مددکاری و روانشناسی در کمیته تحت عنوان سلامت.

– فعال کردن کمیته امور داوطلبان به منظور هدفمند کردن و انسجام‌بخشی فرایند جذب، پذیرش و آموزش و ارتقای منابع انسانی و داوطلبین فعال خانه‌کودک و افزایش کارایی و توانمندی‌های داوطلبین متناسب با شرایط و نیازمندی‌های کار با کودکان در وضعیت دشوار.

– برنامه‌ریزی برای تعامل مستمر و جدی‌تر با اجتماع محلی از طریق احیا و فعال کردن کمیته شوراهای محلی.

– تأکید بیشتر بر مستندسازی کلیه فعالیتهای و اقدامات انجام‌شده در خانه‌کودک و انعکاس منظم آن به صورت ویژه‌نامه و گزارشهای سالانه و...

– تشکیل گروهی برای شناسایی و جذب کودکان کار و خیابان خارج از مجموعه و اجتماع محلی اجرای طرح که هم‌اکنون در حال شناسایی کودکان در کارگاهها و خیابانها هستند.

– همکاری و ارتباط منسجم و بیشتر با مراکز دولتی و غیردولتی و دستگاههای متولی امور کودکان بویژه کودکان در وضعیت دشوار و کودکان کار خیابان با در نظر داشتن دیدگاههای تخصصی، مشاوره‌ای و انتقادی به منظور دستیابی به الگویی مناسب برای تعامل در جهت پیشگیری و کنترل پدیده‌کودکان کار و خیابان که هدف آرمانی خانه‌کودک شوش است.

مسائل و مشکلات طرح

در روند اجرای یک طرح موانع متعددی، تحقق اهداف طرح را با کندی و اختلالات جدی مواجه می‌سازد. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان این موانع و مشکلات را به دو بخش تقسیم کرد:

۱- موانع و مشکلات پیش‌بینی نشده‌ای که خارج از سیستم بوده و ناشی از تعامل نامناسب سیستم با محیط است.

۲- موانع و مشکلات درون‌سیستمی و درون‌سازمانی که ناشی از مشکلات موجود در طراحی، سازماندهی و مدیریت یک سیستم است.

خانه‌کودک شوش نیز به عنوان مؤسسه‌ای غیردولتی با طرح توانمندسازی کودکان در وضعیت دشوار در طول فعالیتهای چندساله خود کمابیش با هر دو دسته از موانع و مشکلات مذکور دست به گریبان بوده است، لذا ارزیابی میزان موفقیت و ناکامی‌های آن مستلزم بررسی تأثیر و مشکلات و موانع مذکور است. موانع و مشکلات مذکور قطعاً در سازمانهای غیردولتی و فعالیتهای داوطلبانه که دارای مختصات و شرایط خاص خود است، از شدت و حدت بیشتری برخوردار است. اساساً مداخله سازمانهای غیردولتی در یکی از پیچیده‌ترین آسیبها و مسائل اجتماعی با مسائل و مشکلات بسیاری همراه خواهد بود. بنابراین بخش عمده‌ای از مسائل و مشکلات به وجودآمده ناشی از ماهیت و مختصات سازمان غیردولتی (از جمله انجمن حمایت از حقوق کودکان و خانه‌کودک شوش) و پیچیدگی‌ها و دشواری‌های موجود در فرایند مداخله در آسیبها و مسائل اجتماعی کودکان است. در این زمینه می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

۱- مشکل دیرپای فرهنگی فقدان روحیه کارگروهي و فقدان روحیه‌مدارا و تحمل عقاید و دیدگاههای متفاوت و عدم پیوند عقلی فردی و جمعی. این مشکل با توجه به درجه بالای جریانات موزائیکی در حوزه عقاید و دیدگاههای افرادی که وارد سیستم‌های بازی همچون NGO ها و انجمن‌ها می‌شوند بیشتر تشدید می‌شود و نمود بارزتری می‌یابد.

۲- ابهام در تعاریف و دیدگاههای موجود درباره ماهیت NGO ها، رسالت و اهداف و نحوه تعامل آنها با جامعه به خصوص در حوزه مسائل و آسیبهای اجتماعی. این معضل را در واگرایی و عدم همکاری NGO های فعال در حوزه مسائل کودکان می‌توان دید، به گونه‌ای که برای مثال حتی بیانیه مشترکی درباره مسائل کودکان توسط این تشکل‌ها صادر نشده است.

۳- نبودن تجربه خانه‌کودک شوش و فقدان الگوهای عملی تجربه‌شده، فعالیت و مداخله

تشکل‌های غیردولتی در حوزه آسیبها و مسائل اجتماعی و در زمینه کار با کودکان کار و خیابان در ایران با ملاحظه شرایط اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی کشور.

۴ - فرسایش سرمایه اجتماعی به طور کلی و بی‌اعتمادی عمومی نسبت به اثربخشی فعالیتهای جمعی در زمینه اصلاحات اجتماعی و به طور خاص بی‌اعتمادی نسبت به فعالیت NGO ها که در نتیجه آن شاهد عدم همکاری و حمایت کافی فعالان اجتماعی و متخصصین از فعالیتهای NGO ها و از جمله خانه کودک شوش هستیم.

برخی از موانع و مشکلات نیز به ماهیت متغیر مسائل اجتماعی و دگرگونی در گروههای هدف طرح برمی‌گردد، به عنوان مثال می‌توان به متغیر بودن تعداد کودکان و جابه‌جایی مکرر آنها با توجه به سبک زندگی این کودکان و خانواده‌های آنها یا ابهام در برخوردها و استراتژی‌های کلان کشور درباره افغانه اشاره کرد.

موانع و مشکلات بیرونی شامل برخی از تعاملات نامناسب عناصر و عوامل محیطی با خانه کودک شوش نیز هست. از جمله به موارد زیر می‌توان اشاره کرد:

۱ - عدم همکاری و ارتباط مستمر سازمانهای دولتی و غیردولتی مرتبط با مسائل و مشکلات کودکان که منجر به اختلالاتی در عملکرد خانه کودک شوش شده است، مانند فقدان منابع و کمکهای مالی مستمر و قابل پیش‌بینی برای تأمین اعتبارات مورد نیاز خانه کودک شوش به گونه‌ای که فرایند بودجه‌ریزی و پیش‌بینی شرایط و عملکردهای آینده خانه کودک شوش را با مشکلات جدی مواجه ساخته است. به عنوان مثال می‌توان به عدم همکاری مستمر آموزش و پرورش برای در اختیار قرار دادن مدارس جهت آموزش کودکان و ناپایدار بودن کمکهای مالی اشاره کرد.

۲ - ابهام در سیاستهای اجتماعی در قبال گروه هدف طرح و تغییرات مداوم و غیر قابل پیش‌بینی در این حوزه.

بخش عمده‌ای از مشکلات و موانع نیز درون‌سیستمی و درون‌سازمانی هستند. این مشکلات را در دو بخش می‌توان بررسی کرد. بخشی از این مشکلات به طراحی فرایندهای اجرایی خانه کودک و طرح برمی‌گردد. درگیر شدن در کار مداخله در آسیبها و مسائل مددجویان و گروه هدف طرح قبل از پژوهش جدی و آماری مستند در باب مسائل، نیازمندی‌ها و توانمندی‌های گروه هدف طرح و آمادگی علمی برای این مداخله با توجه به ترکیب تخصص‌ها

و توانمندی‌های نیروهای داوطلب از جمله مشکلات فرایندهای اجرایی در خانه‌کودک شوش بوده است. به همین منظور در بازنگری جدید در طرح و فعالیتهای خانه‌کودک سعی شده است با تقویت ابعاد پژوهشی و علمی فعالیتهای اجرایی خانه‌کودک بهبود یابد و با تأکید جدی‌تر بر جذب و آموزش هدفمند نیروهای داوطلب بر کارایی و اثربخشی فعالیتهای اجرایی خانه‌کودک افزوده شود.

بخش دیگری از مشکلات درون‌سیستمی نیز به سازماندهی و مدیریت فرایندهای اجرایی خانه‌کودک برمی‌گردد. این مشکلات نیز در دو بخش قابل طرح است که شامل بخش مربوط به منابع انسانی و مدیریت فرایندهای اجرایی می‌شود.

در بخش منابع انسانی می‌توان به متغیر بودن تعداد داوطلبان، زمان اندک آنها به دلیل دانشجو بودن و شاغل بودن، ناهمگونی دیدگاهها و تخصص‌های فعالان و کمبود تخصص‌های مربوط به خانه‌کودک، فقدان فرهنگ و رفتار سازمانی و غالبیت خلاقیت‌های فردی و تفاسیر شخصی در عملکردهای داوطلبان اشاره کرد.

در مدیریت فرایندهای اجرایی می‌توان به ترسیم نادرست این فرایندها و عدم برقراری انسجام و هماهنگی در این فرایندها بویژه در مواقع بحران اشاره کرد.

اهداف و آینده طرح

۱ - گسترش و انسجام‌بخشی به تعاملات و سطوح همکاری‌های طرح با سازمانهای دولتی و غیردولتی در جهت کنترل و کاهش آسیب‌پذیری و دشواری‌های کودکان.

۲ - تقویت ابعاد تخصصی، نظارتی و مشاوره‌ای عملکردهای انجمن در جهت حمایت از حقوق کودکان بویژه کودکان در وضعیت دشوار:

- ارائه الگوی مشارکتی و جامعه‌نگر در برخورد با مسائل و آسیبهای کودکان و حمایت از منافع و حقوق آنها.

- نقد و بررسی مجموعه اقدامات و برنامه‌های انجام‌شده توسط سازمانهای دولتی و غیردولتی در حوزه مسائل، نیازمندی‌ها و حقوق کودکان از طریق تحقیقات و بررسی

شاخص‌های ارائه‌شده درباره آسیبهای کودکان و سیاستهای اجتماعی و رفاهی کودکان

- ارائه پیشنهادها و واقعبینانه درباره حقوق و منافع کودکان در زمینه حمایت قانونی از

کودکان و تصویب و اجرای قوانین به نفع کودکان.

– مشارکت فعال در ارائه طرح‌های مشاوره‌ای و تحقیقاتی به سازمانها و مؤسسات دولتی و غیردولتی دست‌اندرکار امور کودکان.

۳- برنامه‌ریزی استراتژیک در جهت ارتقای سطح کارایی و اثربخشی عملکردهای خانه کودک شوش.

منابع

فارسی

۱- اعزازی، شهلا، جامعه‌شناسی خانواده، انتشارات روزنه، ۱۳۷۳.

۲- طرح توانمندسازی کودکان در وضعیت دشوار با تأکید بر کودکان خیابانی خانه کودک شوش.

۳- گزارش عملکردهای ماهیانه و سالیانه خانه کودک شوش.

انگلیسی

1. Aptaelcav, Louise: Social Constraction of Childhood. Available in: www.

Chailwatch.com

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

